

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Б.С.Павловський

ДО ПИТАННЯ ПРО ЧАСОПИС ДЛЯ СЕКТАНТІВ "РАССВЕТ"

На початку XX ст. представники різних політичних партій Росії розгорнули в Західній Європі видання власних періодичних органів, покликаних сприяти поширенню революційних ідей на батьківщині. Серед емігрантської преси тієї доби неабиякий інтерес уявляє часопис, розрахований на російських сектантів. У зв'язку з цим автор вважає доречним зупинитися на деяких аспектах, пов'язаних з діяльністю соціал-демократичного журналу "Рассвет". Злободенність даного питання обумовлена і тим, що названа проблема досі не знайшла достатнього висвітлення у вітчизняній та зарубіжній історіографії.

Варто вказати, що сектанти займали особливе місце в соціальній ієрархії російського суспільства на рубежі XIX–XX ст. Вони проживали в різних районах Російської імперії. Немало поселень старообрядців знаходилося в Україні і, зокрема, в Катеринославській губернії. У 1909 р. тільки в Олександрівську мешкало понад 50 корінних старообрядців і близько 150 переселенців з інших місць [8, *арк.* 72]. Вони становили собою досить консервативну соціальну групу, далеку як від політичного життя, так і від соціалістичних ідей. Не випадково журнал "Голос церкви" у статті "Соціалізм і старообрядництва" зазначав, що "революційний соціалізм і християнство не можуть йти одним шляхом". А відомий ідеолог сектантства А.Больс вважав, що християнство і соціалізм не тільки суттєво відрізняються, але й протилежні одне одному. Протиірччя між ними він знаходив навіть у мові. "Християнство, – писав А.Больс, – говорить головним чином про обов'язки, соціалізм говорить виключно про права" [7, с. 76–77].

Ставлячись негативно до соціалістичних ідей, сектанти бачили шляхи удосконалення суспільства у самоочищенні та самовдосконаленні. Як і Ф.М.Достоевський, вони вважали, що "не суспільні негаразди, не брутальність середовища, а наші власні недоліки – ось головна болячка суспільного життя".

На початку XX ст. соціал-демократи розгорнули пропагандистську роботу серед сектантів, прагнучи схилити їх до участі в революційному русі. Важливе місце у цій роботі вони відводили закордонному періодичному органу, поширюваному в Росії і здатному дійти до найвіддаленіших

поселень сектантів. Ідея створення подібного видання належала В.Д.Бонч-Бруєвичу, який мав досвід роботи серед російських сектантів. Виступаючи на II з'їзді РСДРП він поставив питання про створення популярного журналу, розрахованого на сектантів [2, с.169]. Ця ідея викликала неоднозначну оцінку делегатів з'їзду. Пропозицію В.Д.Бонч-Бруєвича підтримав Г.В.Плеханов, але представники групи "Південний робітник" висловилися проти неї. Після обговорення цього питання з'їзд прийняв компромісну резолюцію, запропоновану Ю.О.Мартовим [1, с.420].

Соціал-демократи розраховували з допомогою нового часопису залучати до суспільного життя сектантів, використовуючи їх невдоволення політикою царизму щодо релігійних меншин. Згідно з переписом населення Російської імперії, проведеним у 1897 р., в країні нараховувалося понад 2 млн. сектантів. Проте за оцінками спеціалістів, їх чисельність насправді досягала 6-7 млн. Соціальна структура сектантства була на той час досить строкатою. До них належали представники торговельного і дрібного ремісничого капіталу, а також велика кількість селянської бідноти, що стояла на порозі цілковитої пролетаризації.

Зростання чисельності старообрядців пояснювалося тим, що православна церква в Росії фактично перетворилася на державну структуру урядового апарату, яка стояла на сторожі інтересів царизму. Тому почуття протесту проти самодержавства селянство автоматично переносило і на православне духовенство. Навіть обер-прокурор Святійшого Синоду, говорячи про причини поширення баптизму в країні, змушений був визнати, що справа тут полягала не в догматичному боці цього вірування, а у його соціальній суті. Баптизм приваблював малоземельних і безземельних селян "в першу чергу надією на визволення, – підкреслював він, – спочатку від панів, потім від попів, оброків, бідноти та малоземелля" [3]. Подібні настрої мали місце і серед селян Південної України. В значній мірі цьому сприяла та обставина, що в регіоні мешкали німецькі колоністи, які сповідували протестантські віровчення.

Перші спроби розгортання соціал-демократичної пропаганди серед сектантів зробив В.Д.Бонч-Бруєвич ще до II з'їзду партії. Наприкінці XIX ст. він зацікавився проблемами сектантства, вивчав це питання, брав участь у переселенні духоборів до Канади. В той же час він працював у лондонській типографії В.Г.Черткова, який видавав "толстовську" літературу. У 1902 р. В.Д.Бонч-Бруєвич разом з В.О.Поссе і Г.О.Кукліним організував видання журналу "Жизнь", на сторінках якого висвітлювалися і регіональні питання. В одному з його номерів В.Д.Бонч-Бруєвич опублікував статтю "Значення сектантства для сучасності Росії". Паралельно з цим він співробітничав в "Искре", де помістив декілька своїх статей: "За

чим тужить духовенство", "Соціалізм і церква", "З життя сектантів на Північному Кавказі" та інші.

Періодичний орган для сектантів передбачалося видавати під контролем газети "Искра". Проте незабаром з'ясувалося, що редакція центрального органу зайняла в цьому питанні позицію стороннього спостерігача, критично оцінюючи саму ідею постановки подібного часопису. Однак наприкінці 1903 р. підготовча робота була завершена. Необхідні для випуску журналу кошти надійшли у вигляді пожертвувань від приватних осіб та майбутніх передплатників видання. Тільки через касу ЦК РСДРП у фонд "Рассвета" із Росії, США, Канади та ряду західноєвропейських країн було надіслано 1538 фр. Гроші направлялися і на адресу редакції "Искры". Але зібраних коштів виявилось недостатньо для налагодження регулярного випуску журналу. Тому редакція була змушена вдатися до проведення різноманітних комерційних заходів, з метою залучення нових фінансових находжень.

У січні 1904 р. в Женеві побачив світ перший номер щомісячного соціал-демократичного журналу для сектантів "Рассвет". Його обсяг складав 16 сторінок формату друкованого аркуша. Співредакторами нового часопису стали В.Д.Бонч-Бруєвич і Л.Б.Каменєв. Поручниками "Рассвета" виступили П.Б.Аксельрод, В.Д.Бонч-Бруєвич і В.І.Ульянов (Ленін). Цікаво, що цей факт не зафіксовано ні в повному зібранні творів, ні в біографічній хроніці В.І.Леніна. Про нього немає вказівок і в працях вітчизняних істориків та дослідників СНД.

Співробітничали в журналі відомі соціал-демократичні публіцисти та літератори, які належали до більшовицької фракції. Серед них: В.В.Воровський, О.Г.Правдін, О.О.Богданов, М.В.Раєвський, М.М.Лядов та інші. Найбільше статей опублікував в журналі В.Д.Бонч-Бруєвич – 30, та його дружина В.М.Величкіна – 10. Причому, названі автори часто підписували свої матеріали псевдонімами. У В.Д.Бонч-Бруєвича їх було п'ять, а у його дружини – три.

Досить цікавим бачиться питання про співвідношення журнальних публікацій, які стосувалися життя сектантів та політичних проблем. Така пропорція, за підрахунками автора, за весь час існування часопису складала 1 до 2. Причому, від першого номеру і до останнього це співвідношення змінювалося у бік збільшення другого показника. Якщо в першому номері воно становило 3 до 1, то в останньому, навпаки, – 1 до 5.

На появу соціал-демократичного часопису для сектантів зразу відгукнувся періодичний орган російської православної церкви "Миссионерское обозрение". В березні 1904 р. він, повідомивши про вихід "Рассвета", зауважив, що його видають особи, непричетні до релігійних справ або

сектантського руху, які вирішили вести часопис не "толстовським шляхом пасивного опору існуючому ладу, а по шляху активному" [6, с.764].

Видання "Рассвета" продовжувалося недовго, лише протягом одного 1904 р. З січня до вересня вийшло усього дев'ять номерів журналу. Основною причиною його закриття стали розбіжності між більшовиками і меншовиками. Належність редакторів часопису до більшовицької фракції стала приводом до енергійного виступу проти журналу меншовиків. Вони добилися того, що 18 червня 1904 р. Рада партії прийняла рішення, за яким "Рассвет" позбавлявся статусу органа РСДРП. Виправдовуючи фактичну заборону часопису для сектантів, меншовицька "Искра" зазначала, що він "ні за своїми літературними якостями, ні за способом ведення не обіцяє дати партії того, чого вона не може вимагати від такого органа" [4]. Таким чином, справжньою причиною закриття журналу "Рассвет" стало прагнення однієї з фракцій РСДРП – меншовиків, позбавити трибуни іншу фракцію цієї партії – більшовиків.

Сьогодні у багатоконфесійній Україні діє багато політичних партій, і кожна з них прагне вести роботу з віруючими, у тому числі із сектантами. В цьому плані досвід функціонування часопису "Рассвет" має, безумовно, певне значення.

Джерела та література

1. Второй съезд РСДРП. Протоколы. – М., 1959. – С.420.
2. Бонч-Бруевич В.Д. Раскол и сектантство в России. Доклад II очередному съезду РСДРП // Рассвет. – 1904 – № 67. – С.169.
3. Бонч-Бруевич В.Д. Среди сектантов // Рассвет. – 1904. – № 3.
4. Из партии // Искра. – 1904. – № 68. – 25 июня.
5. Ленін В.І. Третій з'їзд. // Повн.зіб.тв. – Т.10. – С.203.
6. Скворцов В. Со скрижалей сердца // Миссионерское образование. – СПб., 1904. – № 6. – С.764.
7. Социализм и старообрядчество // Родина. – 1990. – № 9. – С.76-77.
8. Державний архів Запорізької області. – Ф.24. – Оп.1. – Спр.230.

Г.Ф Кривоший

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛЯНСТВО В НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – ПОЧАТКУ 1918 РОКІВ

Місце і роль селянства в Українській революції визначилося, перш за все, його чисельністю. Цілком зрозуміло, що характер і напрямок подій в Україні залежали від того, за ким піде село – 4/5 жителів країни, у своїй